

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته پژوهش هنر

عنوان

بررسی تأثیر دین زرتشت بر هنر ایران پیش از اسلام

استاد راهنما

جناب آقای دکتر ابوالقاسم دادور

استاد مشاور

سرکار خانم دکتر فاطمه کاتب

دانشجو

مهتاب برازنده حسینی

تیر - 1388

با یک دنیا مهر، تقدیم به

پدرم که روحش شاد، و مادر عزیز و خداکارم که عمری در پرورشم کوشیدند آنانی که عمری توانم

مخاطب ای از مهرشان را جبران کنم.

یار و یاور زندگی ام، همسر مهربانم که در طول مدت انجام این تحقیق مانند همیشه همراه من بوده و با

سکسپایی من راد فرزند و نسیب این راه یاری نموده اند

و دختران نازنینم، آفتاب و آسمان که هر لحظه شیرینی لبخندشان شوق زندگی و تلاش راد

و وجودم زنده می کند.

باساس از

زحمت بی دریغ استاد ارجمند جناب آقای دکتر ابوالقاسم دادور که در تمامی مراحل نگارش این
پژوهش با شکیبایی و زرف نگرشی راهنمای اینجانب بوده اند.

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر دین زرتشت بر هنر ایران پیش از اسلام می‌پردازد. بررسی هنر ایران باستان در طی دوران‌های تاریخی از ماد تا پایان دوره ساسانیان نمایانگر پیوند عمیق میان هنر و دین زرتشتی می‌باشد، به گونه‌ای که اکثر آثار ارزشمند باقی مانده ملهم از مضامین معنوی در ارتباط با اعتقادات و باورهای دین زرتشت بوده و تصاویر و نقوش نمادین در انواع هنرها و فرم‌های معماری همه برگرفته از خصیصه‌های سنتی و تمثیلی در ارتباط با دین زرتشت هستند.

نقوش نمادینه‌ای که در طول زمان در فرهنگ ملی و اساطیری ایران تثبیت شده‌اند و همواره تقابل میان خیر و شر، راستی و ناراستی و تاریکی و نور را متأثر از آیین زرتشت در هنر ایران جلوه‌گر کرده‌اند. هنر ایران پیش از اسلام، نظیر هنر دوران هخامنشی، آمیزه و اختلاطی از روش‌ها و قالب‌های موجود در فرهنگ‌های بیگانه بوده است، اما به عناصر اقتباس شده بیگانه نیز صبغه‌ای زرتشتی بخشیده است.

هنر ایران باستان به ویژه در دوران هخامنشی و ساسانی بر پایه خدانشناسی، جهان‌شناسی و انسان‌شناسی زرتشتی شکل گرفته است. و تکرار مضامین اوستایی در زندگی مردمی که تا مدت‌های طولانی این دین را نه به صورت ملقوب بلکه شفاهی و تصویری حفظ نموده‌اند، سبب گردید تا هنر نوعی وسیله برای تبلیغ، نشر و انتقال این آیین باشد.

این پژوهش ضمن بررسی شخصیت زرتشت و تعالیم و شرایع دین زرتشتی به تفاوت این دین با ادیان میترایی، بودایی و مسیحی نیز می‌پردازد. گفته‌ها و آموزه‌های آیین زرتشت همواره منبع الهام هنرمندان و جزء لاینفک هنر ایران باستان محسوب می‌شود و از این تعالیم می‌توان به عنوان ماهیت هنر پیش از اسلام یاد نمود.

این رساله در تلاش برای نشان دادن تأثیر دین زرتشت بر هنر ایران، کلیه آثار هنری موجود در دوران ماد، هخامنشی، اشکانی و ساسانی را در ارتباط با دین زرتشت بررسی می‌نماید.

واژه‌های کلیدی: هنر ایران باستان، ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی، دین زرتشت، باورها و اعتقادات دین زرتشت، هنرمندان، آثار هنری

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

12..... فهرست تصاویر متن

19..... مقدمه

فصل اول

موقعیت جغرافیایی و تاریخی ایران قبل از اسلام

26..... موقعیت جغرافیایی و تاریخی ایران قبل از اسلام

موقعیت جغرافیایی و تاریخی اقوام ساکن در فلات ایران پیش از مهاجرت آریاها

29..... عیلام (Elam)

29..... کاسی ها (Kassites)

30..... لولوبی ها (Lullubians)

31..... گوتی ها (Guttians)

32..... مانناها (Mannaeans)

33..... اورارتوها (Urartians)

33..... سکاها (Scythians)

34..... هیتی ها (Hitties)

36..... کیمری ها (Cimmerians)

فصل دوم

تاریخ سیاسی ایران پیش از اسلام

38..... ماد

39..... تاریخ ماد

41..... شاهان ماد

46..... هخامنشیان

48..... تاریخ هخامنشیان

49..... شاهان هخامنشی

55..... سلوکیان

56.....	تاریخ سلوکیان
59.....	اشکانیان (پارتیان)
60.....	تاریخ اشکانیان
61.....	شاهان اشکانی
64.....	ساسانیان
65.....	تاریخ ساسانی
68.....	شاهان ساسانی
	فصل سوم
	دین آریاها پیش از ظهور زرتشت - زرتشت - زمان و مکان تولد زرتشت - مروری بر
	زندگانی زرتشت - تعالیم وی _ دوگانه پرستی یا دوآلیسم در آیین زرتشت - تفاوت دین
	زرتشت با مزدیسنا و ادیان میتراپی ، بودایی و مسیحی
80.....	دین آریاها پیش از ظهور زرتشت
88.....	زرتشت
92.....	زمان و مکان تولد زرتشت
95.....	مروری بر زندگانی زرتشت
99.....	تعالیم زرتشت
102.....	دوگانه پرستی یا دوآلیسم در آیین زرتشت
109.....	تفاوت دین زرتشت با مزدیسنا و ادیان میتراپی ، بودایی و مسیحی
110.....	تفاوت دین زرتشت با مزدیسنا
121.....	نتیجه گیری
125.....	تفاوت دین زرتشت با آیین میترا
132.....	نتیجه گیری
135.....	تفاوت دین زرتشت با آیین بودا
141.....	نتیجه گیری
146.....	تفاوت دین زرتشت با دین مسیحیت
153.....	نتیجه گیری

فصل چهارم

تأثیر دین زرتشت بر هنر ماد و هخامنشی

تأثیر دین زرتشت بر هنر ماد

- 163..... تأثیر دین زرتشت بر هنر ماد
- 166..... تأثیر دین زرتشت بر هنر سفالگری ماد
- 168..... دین زرتشت و هنر معماری ماد
- 179..... نمود دین زرتشت بر هنر فلزکاری ماد
- 186..... نتیجه گیری

تأثیر دین زرتشت بر هنر هخامنشی

- 189..... تأثیر دین زرتشت بر هنر هخامنشی
- 194..... نمادهای آیینی در هنر هخامنشی
- 207..... نماد های آیینی آناهیتا در هنر هخامنشی
- 212..... نقوش آیینی بالدار در هنر هخامنشی
- 218..... تأثیر دین زرتشت بر سفالگری هخامنشی
- 222..... تأثیر دین زرتشت بر هنر معماری هخامنشی
- 223..... پاسارگاد
- 227..... آرامگاه کوروش
- 228..... شوش
- 231..... تخت جمشید
- 236..... گور دخمه های هخامنشی در نقش رستم
- 241..... دین زرتشت و تأثیر آن بر کتیبه های هخامنشی
- 247..... نمادها و باورهای دینی زرتشتی در حجاری های هخامنشی
- 254..... نمود دین زرتشت بر هنر فلز کاری هخامنشی
- 265..... تأثیر دین زرتشت بر مسکوکات هخامنشی
- 267..... مهرهای هخامنشی
- 274..... نتیجه گیری

فصل پنجم

تأثیر دین زرتشت بر هنر اشکانی و ساسانی

تأثیر دین زرتشت بر هنر سلوکی

283.....تأثیر دین زرتشت بر هنر سلوکی

تأثیر دین زرتشت بر هنر اشکانی

287.....تأثیر دین زرتشت بر هنر اشکانی

294.....دین زرتشت و هنر سفالگری اشکانی

298.....نمود دین زرتشت بر هنر معماری اشکانی

304.....تأثیر دین زرتشت بر حجاری و پیکر تراشی اشکانی

315.....دین زرتشت و مسکوکات و هنر فلزکاری اشکانی

320.....تأثیر دین زرتشت بر مهرهای اشکانی

323.....دین زرتشت و هنر نقاشی اشکانی

328.....تأثیر دین زرتشت بر آثار تزئینی و زینتی در دوره اشکانی

329.....نتیجه گیری

تأثیر دین زرتشت بر هنر ساسانی

334.....تأثیر دین زرتشت بر هنر ساسانی

341.....نمادهای آیینی در هنر ساسانی

342.....نشان فرّه ایزدی و الوهیت در آیین پادشاهی ایران

350.....آتشدان به عنوان نماد ملی در هنر ساسانی

353.....نقش ماه

355.....نقش ستاره

357.....نقوش گیاهی نمادین در هنر ساسانی

362.....نقوش حیوانی نمادین در هنر ساسانی

371.....نماد آناهیتا در هنر ساسانی

375.....دین زرتشت و هنر سفالگری دوران ساسانی

379.....نمود دین زرتشت بر هنر معماری ساسانی

385.....آتشکده آذر فرنبغ

385	آتشکده آذر گشنسب
387	آتشکده آذر برزین مهر
390	آتشکده فیروز آباد
391	آتشکده نیاسر
391	آتشکده قصر شیرین
392	برج پایکولی
394	فیروزآباد (شهر جور یا اردشیر خوره)
394	کاخ فیروزآباد (کاخ اردشیر)
396	بیشاپور
397	معبد آناهیتا
398	قلعه دختر
399	کاخ سروستان
400	تیسفون
403	تأثیر دین زرتشت بر نقوش برجسته دوران ساسانی
413	تأثیر دین زرتشت بر کتیبه های ساسانی
414	کتیبه بیشاپور
414	کتیبه های کرتیر
417	کتیبه کعبه زرتشت
419	کتیبه پایکولی
424	دین زرتشت و هنر فلزکاری ساسانی
433	تأثیر دین زرتشت بر روی مسکوکات ساسانی
439	نمود دین زرتشت بر مهرهای ساسانی
445	تأثیر دین زرتشت بر هنر بافندگی ساسانی
454	دین زرتشت و هنر گچ بری ساسانی
459	نمود دین زرتشت بر سایر هنرهای دوران ساسانی
462	نتیجه گیری
469	سخن آخر

481.....	فهرست منابع
488.....	فهرست منابع تصاویر
500.....	چکیده به زبان انگلیسی

فهرست تصاویر متن

- 1 - صفحه مفرغین ، سر زدن خورشید از شوش ، سده دوازدهم پیش از میلاد . موزه لوور ، پاریس تندیس کوچک مفرغین ، توپراق قلعه سده های هفتم – هشتم پیش از میلاد
- 2 - اثر يك مهر از دوره کاسی ها
- 3 - نقش برجسته انوبانهی ، پادشاه لولوبیان
- 4 - سردیسه مفرغین از پادشاه گوتی . پایان هزاره سوم پیش از میلاد
- 5 - تیرانداز ماننایی ، تصویری بر روی ظرف مفرغ ، قرن هشتم پیش از میلاد
- 6 - تندیس کوچک مفرغین ، توپراق قلعه سده های هفتم – هشتم پیش از میلاد
- 7 - ابوالهول هیتیایی در مدخل یرقاپو در بغاز کوی
- 8 - گلدان متعلق به سکاها – موزه لنینگراد
- 9 - مجسمه کوچک مفرغی ، لرستان
- 10 - نیم تنه مرد مادی
- 11 - مجسمه اسب ، مفرغ لرستان
- 12 - موبدان زرتشتی ، گرز گاوسار مهر را به عنوان نمادی از جنگی که باید با نیروهای شر داشت،باشند ، با خود حمل می کنند .
- 13 - تندیس مربوط به آیین میترا که آن را نمادی از خدای زروان می دانند .
- 14 - صحنه کشتن گاو توسط میترا – نقش برجسته مرمرین کشف شده در لندن
- 15 - چهره متأثر میترا در هنگام قربانی کردن گاو
- 16 - تپه سيلك – ظروف گلی منقوش
- 17 - گور دخمه صخره ای دکان داوود
- 18 - نمای پایین گور دخمه دکان داوود ، مردی ایستاده با برسمی که در دست چپ دارد و دست راست خود را به علامت نیایش بلند کرده است .
- 19 - گور دخمه صخره ای در صحنه
- 20 - گور دخمه صخره ای فخریکا
- 21 - گور دخمه صخره ای قیزقاپان
- 22 - گور دخمه صخره ای داو دختر

- 23 - سکاوند - آرامگاهی در دامنه کوه ، قرن 6 - 7 پیش از میلاد
- 24 - مجسمه شیر سنگی واقع در همدان
- 25 - لوح زرین از گنجینه جیحون - مردی با شاخه های برسم در دست
- 26 - لرستان - قبضه خنجر مفرغی
- 27 - لرستان - دسته کلنگ های برنزی
- 28 - لرستان - سنجاق های مفرغی
- 29 - سیتول مفرغی (نوعی ظرف مخصوص سفالین)
- 30 - لرستان - ظرف مفرغی
- 31 - لرستان - شیء نذری مفرغی
- 32 - تخت جمشید - تالار صد ستون
- 33 - قسمتی از نقش برجسته شیرها از کاخ داریوش
- 34 - کتیبه نقش برجسته از کاخ داریوش
- 35 - نقش برجسته تخت جمشید - شیری که به گاوی حمله ور است . برخی این تفسیر اساطیری را عرضه داشته اند که این نبرد ، نمادی از ستیز فصل هاست .
- 36 - تقدیم گوسفندان به عنوان خراج
- 37 - پیشکش گاو به عنوان فدیة
- 38 - حاملان خراج ، اسبی را برای فدیة و قربانی تقدیم می کنند .
- 39 - پلکان شرقی آپادانا - حاملان خراج را به نزد شاه می برند .
- 40 - مجسمه برنزی سوار - قرن 4 و 6 پیش از میلاد
- 41 - نقش مهر ، دوره هخامنشی
- 42 - نقش مهر - سواری در حال شکار
- 43 - ریتون با قسمت قدامی به شکل سر اسب - دوره هخامنشی
- 44 - داریوش در حال شکست دادن يك شیر
- 45 - نقش سرو بر بدنه پلکان شرقی کاخ آپادانا - تخت جمشید
- 46 - قاب تزئینی گل نیلوفر و نخل اطراف نقش شیر بالدار با سر انسان - تخت جمشید
- 47 - قاب تزئینی گل نیلوفر اطراف نقوش برجسته - تخت جمشید
- 48 - سر ستون به شکل عقاب - تخت جمشید

- 49 - تصویر نمادین اهورامزدا - کاخ کوچک تر خشایارشا
- 50 - تندیس الهه آناهیتا
- 51 - پیکره ایزد بانو آناهیتا موزه بریتانیا - 500 پیش از میلاد
- 52 - بخشی از نقش برجسته کمانداران - آجر لعاب دار ، شوش
- 53 - بز کوهی با روکشی از طلا و نقره ، دوران هخامنشی
- 54 - تخت جمشید - حلقه زینتی ، اسفنجس طلایی بالدار - موزه شیکاگو
- 55 - پلاک تزیینی طلایی - دوران هخامنشی - موزه رضا عباسی
- 56 - تخت جمشید - جدال شاه با حیوان افسانه ای
- 57 - شوش - گاو بالدار - قرن پنجم پیش از میلاد - موزه لوور
- 58 - کوزه با دو دسته به شکل به رنگ قرمز - دوره هخامنشی
- 59 - ظرف آبخوری سفالین ، به صورت پیکر اسب - متعلق به دوران هخامنشی
- 60 - کوزه سفالین - دوران هخامنشی
- 61 - تابلوی کمان داران - که هم اکنون در موزه لوور می باشد
- 62 - نقش گاو بالدار - کتیبه لعاب دار ، شوش
- 63 - سفال لعابدار با نقش عقاب - شوش
- 64 - نقش برجسته پیکره بالدار ، از درگاه کاخ کوروش در پاسارگاد
- 65 - پاسارگاد - بقایای آتشکده
- 66 - نقش اهورامزدا بالای سر شاه - ستون واقع در پاسارگاد
- 67 - پاسارگاد - نقش برجسته داریوش و ولیعهدش خشایارشا
- 68 - مقبره کوروش که در محوطه کاخ او بنا شده است
- 69 - سر ستونی از کاخ اردشیر در شوش
- 70 - آجرهای حکاکی شده با خطوط میخی در شوش
- 71 - بقایای تندیس داریوش در شوش
- 72 - نقش شیر بر دیواره کاخ شوش ، آجر لعاب دار
- 73 - گاو نر بالدار - کاخ داریوش ، شوش
- 74 - تصویر داریوش و سربازان جاویدان ، نقش اهورامزدا بالای سر شاه جاری شده است .

- 75 - داریوش نشسته بر تخت سلطنت در حال انجام مراسم ستایش آتش
- 76 - آرامگاه شاهان هخامنشی واقع در نقش رستم
- 77 - نقش رستم - نمای بالای مقبره داریوش ، شاه ایستاده در مقابل آتشدان و نماد اهورامزدا که بالای سر شاه قرار دارد .
- 78 - بقایای آتشکده - نقش رستم
- 79 - دو آتشگاه - تاریخ ساخت بنا به دوره هخامنشیان نسبت داده می شود
- 80 - کتیبه ای از کاخ داریوش
- 81 - لوح زرین متعلق به داریوش دوم (موزه باستان شناسی - تهران)
- 82 - کتیبه خشایارشا در دروازه ی ورودی
- 83 - کتیبه داریوش ، بالای ورودی آرامگاه وی
- 84 - بخشی از کتیبه داریوش در تخت جمشید
- 85 - کتیبه گنج نامه - دامنه کوه الوند ، همدان
- 86 - نقش برجسته داریوش واقع در بیستون
- 87 - بخشی از تزیینات دروازه کاخ خشایار در پرسپولیس
- 88 - پیکره داریوش واقع در تخت جمشید
- 89 - بقایای نقوش برجسته از درگاه کاخ کوروش در پاسارگاد - پیکری با چهار بال
- 90 - شخصی در حال آوردن جواهرات به نزد شاهنشاه است
- 91 - مستخدمان در حال آوردن ظروف
- 92 - گنجینه جیحون - گردونه چهار اسب
- 93 - کاسه برنزی - دوران هخامنشی - 5 تا 6 پیش از میلاد
- 94 - بشقاب برنزی با نقش گاو بالدار - متعلق به دوران هخامنشی
- 95 - خنجر برنزی متعلق به دوران هخامنشی
- 96 - گلدان طلایی - دوران هخامنشی - موزه رضا عباسی
- 97 - دستبند طلایی تزیین شده با نقش عقاب - دوران هخامنشی
- 98 - دستبند تزیینی با نقش بز شاخدار بالدار - دوران هخامنشی
- 99 - سنجاق طلایی - متعلق به دوران هخامنشی
- 100 - دستبند طلایی مزین به نقش بز شاخدار - متعلق به قرن 5 و 6 پیش از میلاد

- 101- جام طلائی تزیین شده با دسته هایی به شکل بدن بز - دوران هخامنشی
- 102 - جام با دسته هایی به شکل بز شاخدار متعلق به دوران هخامنشی
- 103 - پارچ آبخوری مزین با دسته ای به شکل سر شیر - 500 پیش از میلاد
- 104 - قطعه ای تزیینی با تصویر اهورامزدا در میان آن
- 105- گردنبند طلائی با نقش اهورامزدا - دوران هخامنشی
- 106 - ریتون طلائی با تزیین نقش شیر شاخدار - دوران هخامنشی
- 107 - ریتون با سر بز متعلق به دوران هخامنشی
- 108 - ریتون با تزیین نقش گل نیلوفر
- 109 - ریتون با حاشیه گل نیلوفر آبی
- 110- لوح طلا - قرن 5 - 6 پیش از میلاد
- 111 - لوح طلا دوران هخامنشی
- 112 - تاج گل از جنس طلا
- 113- دستبند زرین - دوره هخامنشی
- 114- صفحه مدور برنزی با نقش نمادین اهورامزدا - متعلق به دوران هخامنشی
- 115- پشت و روی سکه دریک زر داریوش سوم ، قرن چهارم پیش از میلاد
- 116 - مهر استوانه ای - دوران هخامنشی
- 117 - مهر استوانه ای ، گنجینه جیحون ، صحنه نبرد با دشمن
- 118 - مهر استوانه ای - دوران هخامنشی
- 119 - مهر استوانه ای متعلق به داریوش - روی مهر به فارسی باستان ، عیلانی و بابلی نوشته شده بود ، ((من داریوش شاه شاهان)) بقیه متن خوانا نیست .
- 120 - نقش گاو نر - مهر استوانه ای از دوران هخامنشی
- 121- مهر استوانه ای شاه در حالیکه پاهایش را روی اسفنجس هایی با بدن شیر و سر انسان گذارده است ، با هر دو دستش دو شیر را بلند کرده است .
- 122 - شاه در حال جدال با موجودات افسانه ای - دوران هخامنشی
- 123 - مهر استوانه ای - دوره هخامنشی ، قرن 5 پیش از میلاد
- 124 - مهر دوره هخامنشی، یکی از شاهان هخامنشی با ولیعهدش ، قرن 5 پیش از میلاد
- 125 - اثر مهر استوانه ای - شکار گراز - دوران هخامنشی

- 126 - اثر مهر استوانه ای - سواری در حال شکار گراز - دوران هخامنشی
- 127 - اثر مهر استوانه ای - انسانی در حال پرتاب تیر به سوی شیر
- 128 - نقش پشت اکثر سکه های اشکانی
- 129 - کوزه سفالی لعاب دار، دوران پارسی
- 130 - قمقمه سفالی - دوران اشکانی
- 131 - تابوتی به شکل پاپوش - دوران اشکانی
- 132 - تابوت لعاب داده شده از دوره اشکانی
- 133 - مجسمه سفالی - سوارکار تیرانداز
- 134 - مجسمه های کوچک پارسی از استخوان کنده کاری شده
- 135 - از راست به چپ - تصویری از يك ربة النوع ، ربة النوعی که شیر می دوشد ، نیم تنه کودک از گل پخته - دوران اشکانی
- 136 - کنگاور - معبد آناهیتا
- 137 - نمای درونی معبد آناهیتا
- 138 - ستون های ایونی باقی مانده از پرستش گاه سلوکی پارسی خوره
- 139 - آتشکده نورآباد - سده های 2 و 3 پیش از میلاد
- 140 - الحضر - خدای خورشید با شاهین و درفش - سده دوم پس از میلاد
- 141 - نقشه و نمای پرستش گاه الحضر
- 142 - تصویر سمت راست نیم تنه مفرغی يك فرمانروای پارسی - تصویر سمت چپ سر صیقلی مرمرین يك شاهزاده پارسی
- 143 - نقش برجسته گودرز دوم شاه اشکانی - نزدیکی سر پل ذهاب
- 144 - تصویری از نقش برجسته مهرداد دوم - بیستون
- 145 - بیستون - پیروزی گودرز بر مهرداد
- 146 - بیستون - شاهزاده پارسی در حال نثار قربانی در برابر آتشدان
- 147 - بیستون - تندیس هرکول
- 148 - نقش برجسته آهکی در شوش - اردوان پنجم حلقه قدرت را به شهربان شوش می دهد .
- 149 - تنگ سروك

- 150 - تنگ سروك - شاهزادهای حلقه اقتدار را به فرمانروایان زیر دست می بخشد
- 151 - تنگ سروك - شاه سوار بر اسب
- 152 - تنگ سروك - به تخت نشستن يك شاهزاده
- 153 - نمرود داغ - آنتیوکوس ، آپولو و میترا
- 154 - الحضر - نرگال - پروردگار دوزخی
- 155 - مجسمه مفرغی مکتشفه از شمی
- 156 - فارس - درهم اوتوفرو دانتس - از راست به چپ - پرستش گاه - شاه
- 157 - (تصاویر سکه های اشکانی) تیرداد اول ، اشک دوم - ارشک ، اشک اول اشکانی - ارداون دوم ، اشک هشتم - فرهاد دوم ، اشک هفتم - اردوان اول ، اشک سوم - فرهاد سوم ، اشک یازدهم - فرهاد پنجم ، اشک پانزدهم - مهرداد اول اشک ششم - اشک بیست و یکم - خسرو ، اشک بیست و چهارم - بلاش چهارم ، اشک بیست و هفتم - اردوان پنجم ، اشک بیست و نهم
- 158 - دستبند سیمین - دوران پارسی - گوشواره با چند آویز - انگشتر با سنگ کنده کاری شده دستبند با مفتول های به هم بافته شده - دوران پارسی
- 159 - بشقاب سیمین با نقوش خدایان یونانی ، دوران اشکانی - از راست به چپ - کاسه سپهین - کاسه با دسته تزیینی و سر برجسته در بدنه آن
- 160 - مجمر فلزی - بخشی از يك سگک طلایی - دوران پارسی
- 161 - بشقاب با نقش دو بز کوهی
- 162 - از راست به چپ - مجسمه فلزی اروس بالدار - جام سیمین که دارای کتیبه ای به خط اشکانی است . ساغر ناقص نقره ی مطلا - دوران اشکانی
- 163 - اثر مهر - آتشدان ، دوره اشکانی
- 164 - نیسا - اثر مهرهای سده های 1 و 2 میلادی
- 165 - کوه خواجه - سیستان - نقاشی های دیواری - کوه سیستان - دوران اشکانی
- 166 - کوه خواجه - نقاشی دیواری ، تصویر سه ایزد
- 167 - کوه خواجه - نقاشی دیواری - شاه و شهبانو ، سده اول میلادی
- 168 - کوه خواجه - نقاشی دیواری - شکارگر و اروس
- 169 - نقاشی دیواری دورا اوروپوس - میترا در حال شکار

- 170 - دورا اروپوس - پرستش گاه خدایان پالمیری - مراسم قربانی ، سده اول میلادی
- 171 - کوه خواجه - تزیینات گچ بری ، سده اول میلادی
- 172 - نمونه ای از کلاه ها و تاج های شاهان ساسانی که نماد دایره به خوبی در آن دیده می شود .
- 173- بشقاب نقره با نقش شاه در حال شکار قوچ ها - دوره ساسانی
- 174 - بشقاب نقره - نقش عقاب در حال شکار قوچ - دوره ساسانی
- 175 - نقش آتشدان - پشت سکه متعلق به اردشیر اول - 226 میلادی - سکه متعلق به خسرو دوم - سکه متعلق به شاپور دوم - 240 میلادی - سکه متعلق به نرسی پادشاه ساسانی - سکه متعلق به بهرام پنجم - سکه متعلق به اردشیر سوم - دوران ساسانی
- 176- نقش ماه بر روی مهر های دوره
- 177- نقوش ماه بر روی مهر های ساسانی
- 178 - بشقاب نقره - نقش ماه بر روی کلاه شاهان ساسانی
- 179 - نقش ستاره بر روی مهر - دوره ساسانی
- 180 - اثر مهر مسطح - نقش ماه و ستاره - دوران ساسانی
- 181 - نقش نیلوفر آبی در حاشیه ی غار بزرگ طاق بستان
- 182 - نقش درخت نخل - کنگره گچ بری در بیشابور
- 183 - گلدان نقره طلا کاری شده با نقش درخت نخل و پرندگان - دوره ساسانی
- 184 - نقش گاو بر روی مهر مسطح - دوره ساسانی
- 185 - تصویر گاو بر روی سکه ، دوران ساسانی
- 186 - اسب بالدار - مهر مسطح دوره ساسانی - گالری برکت ، لندن
- 187- مجسمه اسب از جنس برنز متعلق به دوره ساسانی
- 188 - تصویر شیر بر روی مهر - دوران ساسانی
- 189 - بشقاب سیمین با نقوش اسلیمی و شیر - دوران ساسانی
- 190- نقش عقاب یا شاهین بر روی بشقاب سیمین مطلا - دوره ساسانی
- 191 - بشقاب برنزی با نقش پرنده اسطوره ای سیمرغ - دوره ساسانی
- 192 - بشقاب مسین با نقش سیمرغ - دوره ساسانی
- 193 - بشقاب نقره ای با نقوش طاووس و اسلیمی - دوران ساسانی

- 194 - مهرهای مسطح دوران ساسانی با نقش بزکوهی
- 195 - گچ بری دوره ساسانی - نقش بزکوهی
- 196 - نقش بز کوهی با سر بند نشان فرّه ایزدی - دوران ساسانی
- 197 - جام سیمین با نقش الهه آناهیتا دوره ساسانی
- 198 - نقش الهه آناهیتا بر روی سر ستون طاق بستان - دوران ساسانی
- 199 - بشقاب نقره - تصویر الهه آناهیتا و عقاب و نقوش اسلیمی اطراف آن
- 200 - گلدان با طرح حیوانات و نقوش هندسی - قرن 6 میلادی - دوران ساسانی
- 201 - مجسمه سفالی يك طبال - شوش - دوران ساسانی
- 202 - تنگ سفالی با نقوش بزکوهی - سیاه کوه دوران ساسانی
- 203 - کوزه سفالی لعاب دار - دوران ساسانی
- 204 - آتشکده نیاسر
- 205 - آتشکده آذر فرنبغ
- 206 - آتشکده آذر گشنسب
- 207 - آتشکده آذر برزین مهر
- 208 - تصاویر تعدادی از آتشکده های دوران ساسانی - آتشکده فرش بند ، فیروزآباد
آتشکده آتشکوه ، محلات - آتشکده آتشگاه ، اصفهان - آتشکده ری ، شهر ری
آتشکده کوه دشت ، کوه دشت - آتشکده جره ، فارس - آتشکده آزر جو ، داراب فارس
- 209 - بقایای آتشکده فیروز آباد
- 210 - از سمت راست به چپ- پلان چهار طاقی نیاسر ، نمایی از آتشکده نیاسر
- 211 - آتشکده قصر شیرین
- 212 - شهر بیشابور - بقایای برج پایکولی
- 213 - تنگ چك چك - بنای آتشکده - چهار طاقی و آتشکده ، سده 6 و 7 میلادی
- 214 - مناره فیروزآباد یا شهر گور
- 215 - نمای داخلی کاخ اردشیر - استفاده از عنصر گوشوار در چهار گوش بنا و تزیینات
گچ بری
- 216 - استفاده از سنگ های تیشه ای و خشت و آجر نمای دیواره های کاخ اردشیر
- 217 - بقایای شهر بیشابور